

lichaam, op het
voor de „vrije
hij evenwel in
April 1876, tot

de idee van een
te kunnen be-
st een gedachte
van een „vrije

ts bekende ge-
(1869) typeeren
(e) kerken zijn
n Jezus Chris-

heid niet door
hun zelfstan-
het kunstmatig
ap; en 3o. de
niet verbroken
eestelijken
vangen.

it dit geschrift
nee ingenomen

de vraag hoe
„k”, zullen we
e Groen stond
van den Staat

invloed in de
lichaamd in de
1816. Welnu:
tander van
st zijn dan

theorie werd,
wd en behan-
rigting, in den
n element dat
werktuig dat
kan zijn, en
en zelfs een
eene dienares,

verneemt be-
leze beschou-
Kerk „gead-
liseerd;... Zij
orden, een De-
„Er is, naar
Kerk in den
ormd, waarin
de ledematen,
danen worden
als lidmaat der

dan die van
ent en Opper-

geheel onbe-
nisatie, strijdig
inklijk Besluit
der zaak, als
, waarbij door
waardig deel,
der Gemeente
iger willekeur

ik de FACUL-
SCHOOI, na de
JKE CONCUR-

oleth, waaraan ik

pag. 55. (Groen

Christelijke School
de eerste Algem.
kerwijs (23 April

j andermaal split-
den dag stellen?
zou zijn.... de
schatting volden-
meen en daarom
den Staat de
dit is mijn hoofd-
rhouding tusschen
et aan de neutrals

34.
van het „VRIJE
uitroep voor het
et Nederlandsche
Christelijke school.
fde was en bleef

de Heraut-artike-
drietal (meester-
nderlijke uitgaaf
eene belangrijke
ancipatie worden
Vgl.: pag. 107;

uw voortreffelijk
en vier artikelen,
er hoe liever zou
n uwe heldere en
eraut” niet onder
raut” zal er door
9. Briefwisseling

a aan het Jaars-
dertig jaar later
aan. 1871, pag. 96
nd, 1843; pag. 81.

De Synode is een creatuur van het Gouverne-
ment, een dienares van den Staat.⁸⁾

Wel trok de regeering zich in 1842 en 1852 zo-
genaamd uit het Kerkbestuur terug en maakte
zij aan haar invloed op bestuursbenoemingen een
eind, maar de bestuursorganisatie, die zij ontwor-
pen had en waarin zij de kerk had geworpen, liet
zij bestaan. De boeien, waarin zij de vrije kerk had
geklonken, liet zij om de kerk rusten. „De Gere-
formeerde Kerk, de Kerk bij uitnemendheid der
maritaren, de Kerk waaruit de Republiek der
Vereenigde Nederlanden het licht zag, slavin van
den Staat, terwijl tegen elke poging om het
ongeloof te keeren, eene staats-creatuur,
die men Synode noemt, zich verzet”. De Synode,
naar Groen tekenend woord eerst een Staats-
creatuur, werd een Staatserfgenaam.⁹⁾ En al
zijn afkeer voor den inbreuk van den Staat in de
kerk, in 1816 geschied, drukt Groen uit, als hij
spreekt van „de erbarmelijke misgreep van
1816”.¹⁰⁾

Er is dus geen twijfel mogelijk: Groen heeft het
ingrijpen van den Staat in kerkelijke aangele-
heden, zooals dat in 1816 plaats vond een staats-
rechtelijke en kerkelijke wandaad beschouwd.

Heeft Groen zich dan misschien toch nog een
bevoorrechte, een nationale, een Staats-
kerk gedroomd? En heeft hij aan het herstel
daarvan zijn krachten gewijd?

Het antwoord op deze vraag moet beslist ont-
kennend luiden.

In den aanvang van zijn publiek optreden, b.v.
in 1843, gaat Groen verlagen nog wel dien kant
uit. Maar reeds dan is hij overtuigd, dat het strij-
den voor het herstel van een Staatskerk gevaar-
lijk en bovendien het najagen ervan een hersen-
schim is.¹¹⁾

In 1847 bespreekt hij opzettelijk de vraag, of het
zijn streven is de toestanden op kerkelijk gebied
van vóór 1795 te willen terugbrengen. Met kracht
verwerpt hij dan die gedachte. „Immers is de
gansche strekking en geest mijner begrippen en
wensen lijnrecht tegen de reactionaire bekrom-
penheid, welke mij toegeschreven wordt, gekant.
Sedert jaren heb ik geene gelegenheid ongebruikt
gelaten, om mij tegen die bekrompenheid te ver-
zetten.”¹²⁾

Steeds heftiger wordt Groen, als men hem ver-
denkt van, ondanks alles, de Ned. Herv. Kerk
loch tot Staatskerk te willen maken. Zoo zegt hij
in 1866: „Wanneer het interrogatorium begint met
de vraag, of ik verlang herstelling van de
Hervormde Kerk als heerschende
godsdienst? dan acht ik dat deze, in verband
met mijn geheele politieke loopbaan beleedigende
onderstelling van kwade trouw de buitendien (naar
ik, helaas! bij toeneming bemerk) vrij nuttelooze
discussie afsnijdt”.¹³⁾

8) Ned. Ged., I, pag. 17, 122, 156.

9) Ned. Ged., I, pag. 135; II, pag. 96; IV, pag. 103.

10) Ned. Ged., I, pag. 115.

11) Men kome dus, al meende men hietoe gerechtigd te
zijn, niet onverstandig en ontijdig terug op hetgeen tot eene
heerschende of bevoorrechte, of Nationale Kerk behoort. Wij
mogen de vereeniging van Kerk en Staat waarderen, wanneer,
zonder overdrijving, zonder den Staat met eene Christelijke
Gemeente te verwarren, Gods Woord, gelijk het betaamt, de
grondslag der menselijke wetgeving, en Zijn wil de waar-
borg tegen beginselloosheid en willekeur is. We mogen de
afscheuring betreuren, wellicht als een nadeel voor de Kerk,
voorzeker als een onheil voor den Staat; als een schandelijke
miskennis der weldaden welke God, bepaaldelijk door de
Kerk aan het Vaderland had verleend; als een nationale mis-
daad, waarop geen nationale zegen kan worden verwacht. Des-
niettemin, en al kon ook, hetgeen wij voorzeker niet ontken-
nen, een gewijzigd herstel der afgebroken betrekking voor de
toekomst, en wenschelijk, en ook mogelijk worden gerekend;
zeker is het dat thans elke poging te dien opzichte het onge-
rijmd najagen van eene hersenschim is, en dat men aldus,
in stede van enig nut, groot nadeel zou kunnen stichten,
door voedsel te geven aan de verdenking, welke door sommigen
zoo gaarne verspreid wordt, als of zich, onder schijnbaar
godsdienstige bemoeiingen, een politiek doel en de regstreek-
sche strekking naar omkeering der tegenwoordige Staats-
regeling verbergt. Laat ons elk voorwendsel wegnemen van
zoodanig verwijt. Laat ons voor de Nederlandsche Hervormde
Kerk vragen, enkel, maar ook ten volle, datgene waarop zij
thans rust heeft.... Zoo de Hervormde Kerk niet bij voor-
keur beschermd wordt, ze moet ook niet bij voorkeur onder
Staatsinvloed worden gebracht; en, zoo er voorheen banden van
wederzijdsche genegenheid en ondersteuning hebben bestaan,
dat is geen reden om, bij het verbreken daarvan, de Hervormde
Kerk, bij een soort gunstige uitzondering, aan ketens te leg-
gen.... De vrijheid, de zelfstandigheid, de onafhankelijkheid,
naar andere Kerkgenootschappen verleend, mag de Hervormden
niet langer worden ontzegd.

Aan de Hervormde Gemeente in Nederland; Leiden; 1843;
pag. 86—88.

12) Het recht der Hervormde Gezindheid; pag. 64. Groen
verwijst daar naar deze uitspraak van hemzelf: „Aan de toe-
passing van het Christelijk beginsel, in de tegenwoordige om-
standigheden des Vaderlands, den vorm te willen doen aan-
nemen eener heerschende Gereformeerde Kerk, zou eene on-
zinnige proefneming wezen, en men zou aldus hetgeen wellicht
nog mogelijk is, onmogelijk maken, door hetgeen onmogelijk
is, te willen.”

Adviezen in de Tweede Kamer in dubbel getale, blz. 144.

13) Parlementaire Studien en Schetsen, XVIII, 28 April
1866, pag. 23.

Men leze ook: Adviezen II (1857), pag. 276. Groen ant-
woordt op de vraag of hij soms bedoelt herleving van de
suprematie van de Hervormde Kerk dit: „Ik weet geen middel
om hem (den Heer Metman — C. V.) van het tegendeel te
overtuigen; ik zou mij, niet aan drierf, aan honderdwert-
herbalen schuldig maken, wanneer ik zeide, dat ik eerbiediging
der grondwettige gelijkheid verlang.”

Nog een dergelijke uitspraak vinden we in de Ned. Ged. I,
No. 16, 16 Dec. 1869: „Dr. Nuyens (een roomsch historicus)
verhaalt dat door de orthodoxen, volgens mijn ideaal, eene
Calvinistische staatskerk begeerd wordt.”

Niet voor een staats-kerk, maar voor de geheele
staatsrechtelijke gelijkstelling der ge-
zindheden ijverde Groen.

„Zelfs bij eventueele grondwetsher-
ziening zouden wij verbreking van de gelijkstel-
ling der gezindheden noodlottig achten.”

Nederland, schreef Wormser in 1853, „moet de
gelijkheid der gezindheden niet lijdelijk dragen
als een keten, aan zijne protestantsche bevolking
door de revolutie om den hals geworpen. Neen
het moet deze gelijkheid erkennen en handhaven
als een vrije — in het gevoel en de bewustheid
van christelijke sterkte — en van de uitnemend-
heid van zijn Protestantisme”.

Van een gereformeerden, van een calvi-
nistischen, van een protestantschen...
staat is geen sprake meer. De gelijkstelling van
allen is thans, op staatsrechtelijk terrein het Eldo-
rado om de suprematie en den gewetensdwang
van den Modernen Staat te ontgaan.”

Hoewel Groen de feitelijke voorrang en
meerderheid die de Hervormde Kerk (niet te
verwarren met het Kerkgenootschap in 1816 ge-
sticht — C. V.) in Nederland bezit, van harte
erkende, durft hij toch de stoute uitspraak aan:
„Niemand heeft, meer dan ik, de staatsrechtelijke
gelijkstelling der gezindheden aanvaard”.¹⁴⁾

Ja, gelijkstelling van alle gezindten vroeg Groen.
„Ik spreek hier van alle gezindheden. Voor allen
verlang ik, éerst, bescherming, evenals aan
iedere corporatie, naar de eigenaardigheid der
Kerk; ten andere, gemeen overleg bij de orga-
nisatie van de openbare instellingen, in al het-
geen de godsdienst betreft; eindelijk geen
staatsalvermogen, ten gevolge waarvan —
om mij bij twee punten te bepalen — de Staat
opperschoolmeester en opperdiaken
zij.”¹⁵⁾

Groen eischte dus voor de Hervormde Kerk
geen enkele staatsrechtelijke gunst op boven andere
gezindten, al verlangde hij wel de erkenning (al-
thans vóór 1862) van het christelijk karakter der
overheidsinstellingen.

H.

C. V.

A. van Gestel S.J. verkondigt, dat van gelijkstelling der
protestanten en katholieken bij mij geen sprake kan zijn.

„De Tijd” schrijft, dat ik „met ijver en volharding aan de
reconstructie van den calvinistischen Staat werk”.

Is dit eene driedelige vergissing? Ik wil het aannemen; doch,
in elk geval, het is logenachtige miskenning van het over-
bekende. Niemand heeft meer dan ik, de staatsrechtelijke gelij-
kstelling der gezindheden aanvaard. Vgl.: Ned. Ged., I, 92;
II, 280; III, 253.

14) Ned. Ged., III, pag. 293/294.

15) Adviezen, II, 1857, pag. 268. Aangehaald in: Ned. Ged.,
II, pag. 40.

De Popma over den aanval van Prof. Hepp.

Verleden week moest wegens plaatsgebrek het artikel
van De Popma worden afgebroken. We geven thans het
vervolg:

Met eenige verwondering vraagt men zich af, waar-
om Prof. H. volkomen negeert de breede passages,
die Prof. Schilder in „Christus in Zijn lijden” daaraan
wijdt in verband met het boek „Prediker”.

Broederlijke liefde eischt toch volledigheid in de
weergave van de zienswijze van een tegenstander!

Zoo staat het vast, dat alles wat Schrift en be-
lijdenis leeren over de gaven der gemeene gratie,
door Prof. S. ten volle worden gehandhaafd.

Waarom maakt Prof. S. dan bezwaar tegen den
term „gratie”?

In dit verband — in ander verband komen andere
bezwaren, maar Prof. H. gaat daar niet op in — ligt
het bezwaar tegen den term gratie hierin, dat ze den
nadruk legt op wat ons nog gelaten is, op „vergun-
ning” in plaats van op de „taak” die er is.

De vraag van onze taak in de wereld wordt zoo
een kwestie van wat mag of niet mag, en niet één
van wat moet. Mogen en moeten worden er door
— mogelijk onbedoeld, maar met praktisch dikwijls
funeste gevolgen — gescheiden.

Wie de cultuurvraag gaat bespreken en zijn uit-
gangspunt neemt in vergunningen, die ons nog ge-
laten zijn, gaat scheef.

Met vooropstelling van de gave der gemeene gratie
als iets, waaraan niemand twijfelt, betoogt Prof. S.,
dat het gemeen mandaat, de gemeene roeping allen
nadruk moet ontvingen, zoo zeer, dat de laatste term
beter bruikbaar is dan de eerste.

In Reformatie-artikelen van enkele weken ge-
leden die door prof. H. niet gebruikt konden wor-
den, komt een reeks argumenten uit ander gedachten-
verband, dit betoog versterken. In het nummer van
5 Nov. sprak ik er over. Maar hoe zwaar de nadruk
ook valt op de gemeene roeping, de gemeenschappe-
lijke gaven Gods aan boonen en goeden, en de kleine
overblijfselen worden niet geloochend.

De gemeene roeping vloeit voort uit, d.i. vindt haar
grond in het werkverbond: God doet den mensch geen
onrecht, wanneer hij eischt en blijft eischen ook na
den zondeval. Dit is heel iets anders als zoo zeer zien
naar 'twerkverbond, dat de gemeene gratie wordt
ontkend.

Hiermee geloof ik aangetoond te hebben, dat door
prof. H. beschuldigingen zijn gelanceerd zonder het be-
wijs te leveren.

Zooals ik bij de beide vorige brochures kon zeggen:
er is geen aanleiding het vertrouwen in het onderwijs

aan V.U. op te zeggen, want prof. Hepp heeft zich ver-
gast, toen hij zijn collega's beschuldigde van afwijken
van de belijdenis, zoo mag ik nu concluderen: het on-
derwijs aan onze Theol. Hoogeschool te Kampen ver-
dient nog ons volle vertrouwen.

Dat alleen was de vraag, die ons hier bezig hield.

Dat ik het in sommige dingen met ds de Graaf
niet eens ben, doet hier niet ter zake; evenmin dat ik
niet kan overzien op dit oogenblik of de vooraf van
prof. Schilder in alle opzichten een verbetering is.
Prof. Schilder is immers nog niet uitgesproken.

Maar dit staat m.i. vast: zoowel ds de Graaf als
prof. Schilder onderschrijven de drie „punten van Ka-
lamazoo”, dat er een genade of gunst Gods is jegens
de menscheit in het algemeen, dat er een beteugeling
van de zonde is in het leven van den enkelen mensch
en in de samenleving en dat het mogelijk is, dat de
onwederbare „burgerlijke gerechtigheid” doen.

Ten overvloede wil ik dat nog eens aantoonen:

Ds de Graaf zegt met klem op de centrale oude-
lingen-conferentie te Arnhem 1936, dat hij de zaak
handhaaft, maar zich keert tegen den term alge-
meene genade. Prof. Schilder heb ik reeds geciteerd,
nu wijs ik alleen op de zinsnede: „dit is het geheim
van de gemeene gratie (naast het gemeene oordeel)
in het vraagstuk der cultuur. Het leven is nog niet in
hel- en hemelvormen uiteengegaan.... Zoo is er de
mogelijkheid door Christus' regeering, die alles in-
bindt tot den jongsten dag, mogelijkheid van een ge-
meenschappelijk werken aan één cultuurfragment,
dan hier, dan daar door wie God dient en door wie
Hem niet dient”. (Jezus Christus en het cultuurleven,
pag. 256).

‘k Zou hier ook willen wijzen op uitspraken van
prof. Vollenhoven en prof. Dooyeweerd, die door prof.
Hepp niet worden genoemd, al zou er, gezien vanuit
de gedachtegang, die zich meent te moeten keeren
tegen ds de Graaf en prof. Schilder, alle aanleiding
toe bestaan. ‘k Zal mij beperken tot het noemen van
de vindplaatsen. Prof. Dooyeweerd: De wijsbegeerte
der wetsidee. Boek III, pag. VII en 't zelfde werk
pag. 448. Prof. Vollenhoven: Het Calvinisme en de
reformatie der wijsbegeerte, pag. 45—47.

Eenstemmigheid heerscht op dit punt. Allen nemen
aan dat er, om 't heel algemeen te zeggen: gemeen-
schappelijke gaven Gods zijn (genade, gunst, goedheid,
of hoe men het ook omschrijft) aan geloovigen en on-
geloovigen.

Verskil van meening is er slechts op de volgende
punten:

1e. is de term „gemeene gratie”, „algemeene ge-
nade” juist, of moet deze uitdrukking door 'n andere
vervangen worden of op praktische gronden om mis-
verstand te voorkomen, (b.v. omdat 't woord gratie
den indruk wekt te doen te hebben met vergunningen,
zoodat de vraag der roeping wordt vervangen door die
van wat mag of niet mag) of op dogmatische gron-
den in verband met het uitgangspunt in het werk-
verbond.

Hierbij duikt het volgende punt op:

2e. wat is de rechtsgrond der gemeene gratie. Hier-
bij moet gesproken over de algemeene genade en het
Kruis van Christus en het Koningschap van Christus
en de gemeene gratie.

3e. is het punt te spreken van „terreinen” van
algemeene en bijzondere genade, alsof de geloovige
nu eens zich bevinden zou op 't eene terrein om
dan over te stappen op 't andere. Heeft de voorstel-
ling aangaande de gemeene gratie, zooals die gemeen-
goed geworden is in onze kerken, niet een zeker
dualisme geschapen van natuur en genade in veler
levenspraktijk en is de twee-terreinen-leer daarvan
ook al of niet bedoeld de oorzaak?

4e. verdient het geen aanbeveling 't uitgangspunt
voor de bespreking dezer vragen te zoeken in de
ambtgedachte van Zondag 12 der Heidelb. Catech.,
zooals ook de medewerker aan „Credo”, Dr. Hommes,
't heeft verdedigd in stellingen?

't Debat over deze vragen bedoelde aan Kuyper's
wensch tegemoet te komen, dit leerstuk nader uit
te werken. Een loochenen van de leer der algemeene
genade zag niemand er in.

Zelfs de gescheiden broeders in Amerika, waar
door de loochening der gemeene gratie een schisma
ontstond, moesten erkennen, dat in Holland van zulk
een loochening geen sprake was.

Ze formuleerden 't zoo — waarbij begrijpelijkerwijs
de hoop op steun den vorm der formulering beïn-
vloedt —: „dat men nog niet is, waar men wezen
moet en nog niet bereid is om geheel en al met de
leer der gemeene gratie te breken.”

Tot zoover De Popma, dien ik dank. Op „Kalamazoo”
heb ik overigens wel eenige kritiek. Maar dat
is net zoo bij menig besluit van een gereformeerde
synode in Nederland.

Het oordeel van „De Wachter”:

De Rietberg schrijft in „De Wachter”:

Wie aandachtig nagaat wat Prof. Hepp hier zegt,
merkt op, dat deze hoogleraar niet zegt, dat Prof.
Schilder Gods Woord of de gereformeerde belijdenis
tegenspreekt. Wat hij constateert is dit: dat zijn
collega in Kampen zich niet houdt aan de voorstel-
ling, die, naar de meening van Prof. Hepp, de gere-
formeerde dogmatiek tot dusverre gegeven heeft.

Maar gaat het dan aan om van de opvatting van
Prof. Schilder, waartoe ook het stuk van het werk-
verbond behoort, te zeggen, dat deze „Niet door
Schrift en belijdenis gedragen” wordt? (pag. 88).

Even verder:

Op de vraag, of Prof. Schilder inderdaad afwijkt
van onze beste theologen, moet geantwoord worden:
Prof. Hepp zegt dit wel, maar heeft het niet bewezen.
Dit te bewijzen zal hem ook zwaar vallen.

Hierna citeert De R. Kuyper en Bavinck. Vervolgens
lezen we:

Bij deze citaten zal ik het op het oogenblik maar
laten. Zij doen ons wel zien, dat Prof. Schilder in
hoofdzak op dit punt redeneert, gelijk Bavinck en